

Анотація

Харитонов Є. О., Харитонова О. І. Принципи цивільного права України в контексті їхнього співвідношення з DCFR. – Стаття.

У статті розглядаються питання визначення та характеристики принципів цивільного права України та співвідношення цього поняття з поняттям «засади цивільного законодавства України». На підґрунті отриманого результату досліджується сутність категорії «принципи цивільного права України» та встановлюється співвідношення останніх зі створеним європейськими правознавцями проектом «Принципів, Дефініцій і Модельних Правил Європейського приватного права». Результатами дослідження є висновок про необхідність адаптації цивілістичної концепції, принципів цивільного права та засад цивільного законодавства України до Європейського приватного права на основі DCFR.

Ключові слова: принципи права, цивільне законодавство, фундаментальні ідеї, цивілістика.

Аннотация

Харитонов Е. О., Харитонова Е. И. Принципы гражданского права Украины в контексте их соотношения с DCFR. – Статья.

В статье рассматриваются вопросы определения и характеристики принципов гражданского права Украины и соотношение этого понятия с понятием «основы гражданского законодательства Украины». На основе полученного результата исследуется сущность категории «принципы гражданского права Украины» и устанавливается соотношение последних из созданным европейскими правоведом проектом «Принципов, Дефиниций и Модельных Правил Европейского частного права». Результатами исследования является вывод о необходимости адаптации цивилистической концепции, принципов гражданского права и основ гражданского законодательства Украины к Европейскому частному праву на основе DCFR.

Ключевые слова: принципы права, гражданское законодательство, фундаментальные идеи, цивилистика.

Summary

Kharitonov E. O., Kharitonova E. I. The principles of civil law of Ukraine in a context of their ratio with DCFR. – Article.

In article are considered questions of definition and the characteristics of the principles of civil law of Ukraine and a ratio of this concept with concept of «a basis of the civil legislation of Ukraine». On the basis of the received result the essence of the category «principles of civil law of Ukraine» is investigated and the relation to each other of the last of the project created by the European lawyers «The principles, Definitions and Model Rules of the European private law» is established. Results of research consist in adaptation of the civil concept, the principles of civil law and bases of the civil legislation of Ukraine in European private law on the basis of DCFR.

Key words: principles of the right, civil legislation, fundamental ideas, civil law.

УДК 349.2

М. І. Іншин

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЧАСУ ВІДПОЧИНКУ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування соціально-трудових відносин великого значення набуває питання часу відпочинку працівників. Це пояснюється тим, що регламентація робочого часу в чинному законодавстві виступає однією з гарантій забезпечення права на відпочинок. Важливого значення в цьому аспекті набуває питання вдосконалення правових норм національного законодавства, які забезпечують реалізацію громадянами свого трудового права, а саме права на відпочинок.

Будь-яка продуктивна праця не можлива без відпочинку. У зв'язку із цим надзвичайно актуальним є питання якісного регулювання режиму праці й відпочинку, встановлення збалансованого поєднання трудової діяльності та відновлення працездатності. Саме тому існує потреба в науковому аналізі обраної теми.

Стан наукового дослідження. Актуальному питанню часу відпочинку працівників присвячували розвідки різні науковці, зокрема М.Г. Александров, Л.Ю. Бугров, В.С. Венедиктов, В.І. Прокопенко, П.Д. Пилипенко, Л.П. Гаращенко, Л.А. Гордон, В.Д. Назарова, М.Ф. Наумов, Ю.В. Баранюк, О.Д. Карпенко, М.Д. Бойко, О.Г. Гирич, О.І. Процевський, Г.А. Пруденський, О.І. Ставцева, Е.В. Клопов, А.С. Орлов, Л.П. Грузінова, В.Г. Короткін, О.М. Ярошенко та інші. Однак з огляду на мобільність соціально-правових процесів, розвиток ринку праці, нових тенденцій у сфері праці нагальною є потреба в проведенні нового наукового дослідження цієї проблематики.

Метою статті є комплексний теоретико-правовий аналіз часу відпочинку працівників в Україні.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи понятійний апарат досліджуваного правового явища, потрібно відмітити насамперед, що в «Новому тлумачному словнику української мови» слово «відпочинок» визначається так: 1) відновлення сил після втоми припиненням дії, руху тощо; 2) проведення часу на дозвіллі, без праці; 3) коротка перерва під час праці, якоїсь дії; перепочинок; 4) зупинка в дорозі, щоб відпочити [1, с. 136]. Отже, відпочинком можна вважати весь час, упродовж якого не виконується трудова діяльність працівником. Однак, на нашу думку, така позиція є якщо не хибною, то принаймні не зовсім коректною. Так, наприклад, в умовах сучасних інноваційних тенденцій у сфері праці однією з найбільш значних видів трудової діяльності є інтелектуальна діяльність. Інтелектуальна діяльність працівника є специфічною та відрізняється від звичайної фізичної тим, що навіть у разі, коли працівник перебуває безпосередньо не за робочим місцем, а, наприклад, у дорозі додому, він може продовжувати на відстані працювати, застосовуючи мислення для вирішення того чи іншого робочого питання. Тому можна стверджувати, що хоч із боку виглядає, ніби цей працівник зробив перерву, насправді ж він перебуває в процесі здійснення трудової діяльності. З огляду на це відпочинок найкраще ототожнювати саме з активним процесом відновлення сил (трудових ресурсів).

Щодо тлумачення часу відпочинку в доктрині права існують різні позиції. Під часом відпочинку, на думку М.І. Гордієнко, варто розуміти встановлений законом, колективним і трудовим договором проміжок часу, протягом якого працівник звільняється від виконання своєї трудової функції та який він може використовувати на власний розсуд із метою відновлення працездатності, зміцнення здоров'я, народження й виховання дітей, задоволення власних життєвих потреб та інтересів, а також усебічного розвитку особистості [2, с. 71]. В.В. Жернаков розуміє неробочий час як вільний від роботи час, який працівники мають право використовувати на свій розсуд [3, с. 178]. Л.П. Грузінова та В.Г. Короткін визначають це поняття як час, протягом якого працівник відповідно до законодавства й правил внутрішнього трудового розпорядку звільняється від виконання своїх трудових обов'язків [4, с. 30]. П.Д. Пилипенко зауважує, що оскільки законодавство протиставляє час відпочинку робочому часу, то тим самим весь час, який знаходиться поза межами робочого часу, вважається ча-

сом відпочинку працівника, що перебуває в трудових відносинах [5, с. 285]. Однак, як ми вже зазначали, час відпочинку спрямовується на відновлення трудової енергії працівника, тому його потрібно сприймати винятково як активну форму, а не як пасивну.

Також існує позиція, що час відпочинку – проміжок часу, протягом якого працівник не виконує свої трудові функції та має право використовувати його за власним розсудом, у тому числі для відновлення свого фізичного й трудового потенціалу [6, с. 125]. В.І. Прокопенко під часом відпочинку розуміє час, протягом якого робітники й службовці звільняються від трудових обов'язків та можуть використовувати його на свій розсуд [7, с. 305]. О.Д. Карпенко визначає час відпочинку як частину календарного часу, коли працівник є вільним від виконання трудової функції та має право використовувати його за власним розсудом [8, с. 127]. Час відпочинку відрізняється від неробочого часу. Увесь час поза межами робочого є неробочим, його можна протиставляти робочому часу, оскільки він є протилежним поняттям за своєю природою. Однак не весь неробочий час є часом відпочинку, а лише той активний проміжок часу, упродовж якого працівник приділяє увагу безпосередньо активному процесу відновлення трудових сил.

Н.Б. Болотіна наголошує: «Час відпочинку – це частина календарного періоду, протягом якої працівник відповідно до законодавства повинен бути звільненим від виконання трудових обов'язків та яку він може використати на власний розсуд для задоволення своїх інтересів і відновлення дієздатності» [9, с. 247]. В.В. Готра відпочинок розглядає в двох значеннях: у вузькому – як певний проміжок часу, протягом якого людина звільняється від виконання своїх трудових обов'язків та може використовувати його за власними потребами; у широкому – як конституційне право кожного працюючого, що регламентується законодавством України й міжнародними нормативно-правовими актами [10, с. 238–239].

М.Г. Александров зазначає, що час відпочинку як самостійна правова категорія є протилежним робочому часу. Через це тривалість часу відпочинку може регулюватися або безпосередньо (шляхом встановлення тривалості перерв для відпочинку, вихідних, святкових днів, відпусток), або опосередковано (через встановлення тривалості робочого часу). Учений стверджує, що час відпочинку – це той час, протягом якого працівники повинні бути вивільненими від виконання трудових обов'язків і який може бути використано ними на власний розсуд [11, с. 220].

Отже, на основі вищезазначеного необхідно резюмувати, що час відпочинку – це конституційне право працівника, яке надане для тимчасового призупинення виконання трудових обов'язків і спрямування вільного часу для відновлення трудових ресурсів (трудової енергії).

Важливим питанням під час розгляду права на відпочинок є момент виникнення цього права. Раніше в наукових розвідках із трудового права панували дві позиції: 1) виникнення права на відпочинок, особливо щодо права на відпустку, пов'язується з певним стажем роботи на конкретному підприємстві; 2) виникнення права на відпочинок пов'язується з фактом вступу в трудові правовідносини. Нині позиція науки щодо цього питання є однозначною: право на відпочинок загалом і на щорічну відпустку зокрема (як один із найважливіших видів відпочинку) виникає в працівника з моменту вступу в трудові правовідносини, тобто з першого дня роботи. Виробничий стаж

у свою чергу може впливати лише на обсяг цього права та на можливість реалізації права на відпустку в перший рік роботи. Останнім часом право на відпочинок не завжди забезпечується роботодавцями, при цьому й працівники не завжди вимагають його дотримання, оскільки нині в системі цінностей за умов кризових явищ соціально-економічного розвитку в Україні на першому місці стоїть не дотримання власних прав, а банальне виживання. Робота, навіть із затримкою заробітної плати, навіть за умов постійного перевищення встановленого обмеження робочого часу, є головним стримуючим фактором у відстоюванні своїх прав працівниками та в замовчуванні ними наявних порушень їх прав із боку роботодавців [12, с. 235]. Ми згодні, що право на час відпочинку виникає в кожній фізичній особі з моменту набуття нею правового статусу працівника.

Загальною ознакою всіх видів відпусток (і часу відпочинку в цілому) є звільнення працівника від виконання основних трудових, а також державних і громадських обов'язків. Протягом відпустки робітникам і службовцям гарантується збереження місця роботи та виплачується середня заробітна плата [13, с. 43]. Проте, на нашу думку, не зовсім правильно говорити про звільнення від виконання громадських обов'язків, які пов'язані з людиною й громадянином загалом, а не лише з особою, яка перебуває в трудових правовідносинах.

Особливостями часу відпочинку визнаються також такі положення: 1) відпочинок – це конституційне право кожної працюючої людини; 2) суб'єктом права на відпочинок може бути кожний працюючий (робітник чи службовець); 3) надання часу відпочинку регламентується законодавством і внутрішнім трудовим розпорядком; 4) час відпочинку – це певний часовий період, протягом якого робітники звільняються від виконання своїх трудових обов'язків; 5) це весь час, який знаходиться поза межами робочого часу; 6) виражається в конкретних одиницях виміру; 7) забезпечується встановленням норми тривалості робочого часу; 8) надання цього часу є обов'язком роботодавця; 9) надається з конкретною метою; 10) може використовуватись суб'єктом на власний розсуд або за конкретним призначенням [10, с. 239]. На нашу думку, ці ознаки більше підходять для характеристики сутності неробочого часу. Так, часу відпочинку властиві такі головні риси: а) це основоположне право працівника, яке з'являється в нього безпосередньо з моменту вступу в трудові правовідносини з роботодавцем; б) це проміжок часу, упродовж якого працівник займається активним відновленням сил (так, адже працівник, не виконуючи трудові обов'язки на роботі, може займатися фізичною роботою вдома (господарством), і це навряд чи можна розцінювати як процес відновлення трудових сил).

Щодо сучасного стану законодавства про час відпочинку варто відмітити, що в певних аспектах регулювання цього питання в Україні дещо відстає від розвинених країн, в інших питаннях вітчизняне законодавство є більш сприятливим для працівника. Незважаючи на особливості правової регламентації часу відпочинку в зарубіжних країнах, К.І. Дмитрієвою виведено певні загальні риси й тенденції, що спостерігаються у відповідному закордонному й національному законодавстві: а) збільшення кількості оплачуваних відпусток спеціального цільового призначення; б) збільшення загальної тривалості соціальних відпусток; в) поширення навчальних відпусток, у тому числі з метою підвищення кваліфікації працівників [14, с. 198].

Висновки. Таким чином, час відпочинку є надзвичайно важливим і необхідним правовим явищем для кожного працівника, саме тому це питання потребує більш чіткого регулювання. Вагомим кроком у вдосконаленні досліджуваного механізму стало б прийняття Трудового кодексу України, у якому буде модернізовано правове регулювання аналізованої теми.

Література

1. Новий тлумачний словник української мови : в 4 т. / уклад. : В.В. Яременко, О.М. Сліпушко. – К. : Довіра, 1998–1999. – Т. 3. – 1999. – 667 с.
2. Гордієнко М.І. Поняття часу відпочинку працівників органів внутрішніх справ / М.І. Гордієнко // Право і безпека / за ред. О.М. Головка. – Х., 2004. – № 1. – Т. 3. – С. 69–72.
3. Трудовое право в вопросах и ответах : [учеб.-справочное пособие] / под. ред. В.В. Жернакова. – Х. : Одиссей, 2007. – 624 с.
4. Грузінова Л.П. Трудове право України : [навч. посібник для студ. вищ. навч. закл.] / Л.П. Грузінова, В.Г. Короткіт. – К. : МАУП, 2003. – 103 с.
5. Трудове право України : [навч. посібник] / [П.Д. Пилипенко, В.Я. Буряк, В.Я. Козак та ін.] ; за ред. П.Д. Пилипенка. – К. : ВД «Ін Юре», 2003. – 536 с.
6. Трудове право України. Академічний курс : [підручник] / [А.Ю. Бабаскін, Ю.В. Баранюк, С.В. Дріжчана та ін.] ; за заг. ред. Н.М. Хуторян. – К. : А.С.К., 2004. – 325 с.
7. Прокопенко В.І. Трудове право України : [підручник] / В.І. Прокопенко. – Х. : Консум, 1998. – 480 с.
8. Карпенко Д.О. Основи трудового права : [навч. посібник] / Д.О. Карпенко. – К. : Видавництво А.С.К., 2003. – 656 с.
9. Чаньшпева Г.И. Трудовое право Украины / Г.И. Чаньшпева, Н.Б. Болотина. – Х. : Одиссей, 2001. – 512 с.
10. Готра В.В. Сучасний стан реалізації права на відпочинок в Україні / В.В. Готра // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 235–240. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10gvvvvu.pdf>.
11. Авескулов В.Д. Визначення позаробочого часу в трудовому праві / В.Д. Авескулов // Юридична осінь : зб. тез допов. та наук. повідомлень учасників всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів (м. Харків, 13 листопада 2012 р.). – Х. : НУ «Юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого», 2012. – С. 219–221.
12. Загоруйко О.Ф. Актуалізація права на відпочинок в сучасних умовах розвитку трудового законодавства в Україні / О.Ф. Загоруйко // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – Т. 25(64). – 2012. – № 1. – С. 231–236.
13. Прокопенко В.І. Час відпочинку / В.І. Прокопенко. – К. : Політвидав України, 1981. – 78 с.
14. Дмитрієва К.І. Правове регулювання часу відпочинку за законодавством країн із розвинутою економікою / К.І. Дмитрієва // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 1. – С. 195–199.

Анотація

Іншин М. І. Теоретико-правовий аналіз часу відпочинку працівників в Україні. – Стаття.

У статті проведено загальнотеоретичну характеристику значення й сутності часу відпочинку працівників. Надано авторське визначення поняття «час відпочинку». Виведено головні риси цього правового явища.

Ключові слова: час відпочинку, робочий час, працівник, трудові права.

Аннотация

Іншин Н. И. Теоретико-правовой анализ времени отдыха работников в Украине. – Статья.

В статье проведена общетеоретическая характеристика значения и сущности времени отдыха работников. Представлено авторское определение понятия «время отдыха». Выведены основные черты данного правового явления.

Ключевые слова: время отдыха, рабочее время, работник, трудовые права.

Summary

Inshyn M. I. Theoretical and legal analysis of leisure time employees in Ukraine. – Article.

In the article made the general theoretical description of the meaning and essence of employees rest time. Given author's definition of "rest time". Displaying the main features of this legal phenomenon.

Key words: rest time, work time, employee, labor rights.